

**STUDII DE  
ISTORIE BISERICESCĂ  
UNIVERSALĂ**



**CONSTANTIN CLAUDIU COTAN**

**STUDII DE  
ISTORIE BISERICESCĂ  
UNIVERSALĂ**



**EDITURA UNIVERSITARĂ  
București**

Colecția RELIGIE ȘI FILOSOFIE

Redactor: Laura Nicolescu  
Tehnoredactor: Ameluța Vișan  
Coperta: Monica Balaban

Editură recunoscută de Consiliul Național al Cercetării Științifice (C.N.C.S.) și inclusă de Consiliul Național de Atestare a Titlurilor, Diplomelor și Certificatelor Universitare (C.N.A.T.D.C.U.) în categoria editurilor de prestigiu recunoscut.

**Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României**  
**COTAN, CONSTANTIN CLAUDIU**

**Studii de istorie bisericească universală / Constantin**  
Claudiu Cotan. - București : Editura Universitară, 2023  
Conține bibliografie  
ISBN 978-606-28-1745-9

2

DOI: (Digital Object Identifier): 10.5682/9786062817459

© Toate drepturile asupra acestei lucrări sunt rezervate, nicio parte din această lucrare nu poate fi copiată fără acordul Editurii Universitare

Copyright © 2023  
Editura Universitară  
Editor: Vasile Muscalu  
B-dul. N. Bălcescu nr. 27-33, Sector 1, București  
Tel.: 021 – 315.32.47  
www.editurauniversitara.ro  
e-mail: redactia@editurauniversitara.ro

Distribuție: tel.: 021.315.32.47/ 0745 200 718/ 0745 200 357  
comenzi@editurauniversitara.ro  
www.editurauniversitara.ro

## Cuprins

Prefață .....	7
Activitatea clerului militar în anii Marelui Război .....	11
Sfânta Vineri cea Nouă - istoria unei biserici din București .....	44
O scurtă istorie a Bisericii Ortodoxe Ruse .....	60
Viața bisericească a românilor ortodocși din America .	115
Biserica Ortodoxă din Oltenia în timpul stăpânirii austriece, 1718-1738 .....	134
Pagini din memoriile primarului aromân George P. Gheorghiu.....	146
Statul și Biserica Ortodoxă în istoria românilor.....	177
Arta și arhitectura bisericească din Eparhia Buzăului...	190
Gherasim, un ucenic al Sfântului Grigore Sinaitul .....	208
Tezaurul Bisericii Ortodoxe Române de la Moscova ...	223
Din Bitolia la Canara. Memoriile aromânului George P. Gheorghiu .....	247
Un mare iluminist grec, Evghenios Voulgaris .....	271



## Prefață

Istoria nu înseamnă doar povestea unor popoare, istoria unei lumi, ci este și povestea unor oameni care prin vrednicia lor au marcat viața altor oameni și au săvârșit lucruri despre care merită să vorbim. Probabil că pentru noi cei de astăzi când ni se vorbește despre întâmplări petrecute în urmă cu câteva sute de ani ni se pare că sunt niște vremuri atât de îndepărtate încât considerăm că nu merită să le mai avem ca reper. Dar totuși să nu uităm că pentru viața Bisericii, pentru istoria creștinismului, secolul al XIV-lea a însemnat un salt mare în cunoașterea lui Dumnezeu prin practica ascetică a isihiei. Monahii și nu numai ei au luat drumul greu al postirii, rugăciunii și nevoițelor pentru a se apropia de lumina necreată a Taborului. Dar nu numai aceste evenimente ci și unele petrecute acum două veacuri ni se par străine vieții noastre. Când vorbim de mitropoliți, ierarhi, preoți și călugări plini de râvnă pentru Biserică și neamul lor ni se înfățișează ca fiind străini, trăind în niște vremuri pe care nu le considerăm interesante pentru că nu seamănă deloc cu zilele noastre.

Dacă este să ne amintim despre trecut vom constata că unii dintre noi au trăit ca să audă din gura bunicilor povești din vremea marilor războaie care au însângerat secolul trecut. Personal îmi sună și astăzi în urechi glasul bunicului care îmi povestea de ororile pe care le-a trăit în anii celui de-al doilea război mondial. Bunicul soției mele a fost părtași și primului război mondial și ca ardelean și

cețatean al Austro-Ungariei a luptat pe fronturile marelui imperiu din Italia. Câți nu au fost obligați din cauza vitregiei vremurilor să ia drumul pribegiei în căutarea unei vieți mai bune. Acești oameni curajoși au rămas cel puțin în conștiința apropiaților, a copiilor și rudelor lor, dacă nu cumva au marcat și viețile altora prin fapte și cuvinte. Generația mea a cunoscut dictatura comunistă chiar în anii când s-a format intelectual, a trecut prin revoluție și anii tulburi care i-au urmat, s-a bucurat de integrarea în familia europeană a popoarelor democratice care a adus multe lucruri bune dar ne-a îmbrățișat în căutarea unui trai mai bun și a unui loc mai frumos. Am suferit pentru cei morți în cei doi ani de epidemie și plângem acum pentru cei care mor în războaie. Sunt vremuri pe care nu credeam că mai este posibil ca omenirea să le mai trăiască. Parcă ar fi tragedii din veacurile de demult colorate în culorile modernității, dar la fel de urâte și dramatice. Cu tot progresul și cu toată înțelepciunea lumii se pare că rămân lucruri care nu se schimbă, probabil pentru omul nu se înduhovnicește ci rămâne cuprins de aceleași patimi și păcate.

Progresul omenirii este uriaș, iar în ultimii ani ni se pare că trăim într-un film plin de dinamism în care așteptăm să fim părtași în fiecare zi la o descoperire care să ne uimească dar să ne și neliniștească. Simțim tot mai profund că este peste puterea noastră de cuprindere și de aceea ne temem de mulțimea schimbărilor. Trăim vremurile incertitudinii, nimic nu este predictibil, un eveniment ne poate schimba tot drumul vieții. Poți oare să spui copiilor tăi care este cel mai bun drum pe care să meargă în viață? Cu siguranță că sfaturile pe care le dai se vor referi la îndemnul de a fi oameni buni, de folos și iubitori de semeni și Dumnezeu, dar îi vei privi gândind că nu știi ce îi va aștepta în viață, prin ce vor fi nevoiți să treacă și să îndure. Mă rog



la Dumnezeu să nu treacă prin încercări mai mari ca cele prin care a trecut generația mea. Dar cu siguranță copiii de astăzi vor cunoaște vremuri mult diferite față de cele pe care le-am trăit eu, cu alte provocări și alte greutăți. Sunt însă sigur că noile generații vor trece prin istorie la fel cum au trecut și cele de până acum, cu reușite și eșecuri, dar realizând lucruri minunate, poate mai frumoase decât cele săvârșite până acum de omenire.

Volumul de față prezintă câteva studii, rod al unor cercetări din anii trecuți, cu teme legate de personalitatea unor oameni ai lui Dumnezeu care și-au pus în slujba semenilor întreaga lor viață. Am căutat să păstrezi o serie de relatări originale, povești de viață, încărcate de o sensibilitate aparte care ne introduc în mijlocul unor povești minunate ce ne poartă într-o lume trecută care însă striga să nu fie data uitării.

Pr. Prof. Univ. Dr. Constantin Claudiu Cotan,  
București, 2023



## **Activitatea clerului militar în anii Marelui Război**

*Abstract:* The clergy had an important role during the years of the Great War. Military chaplains stood by soldiers in the trenches and in hospitals. The priests' sermons contributed to the enlistment of young men in the army. For their work many military priests were decorated and appreciated for their devotion. The Romanian military clergy was led by priest Constantin Nazarie, an exceptional organizer of the religious service in the Romanian Army. In the pages of this study I present part of the activity of military priests on the fronts of the First World War.

*Keywords:* war, priests, preaching, propaganda, courage, organization

Primul Război Mondial a constituit una dintre sursele de inspirație pentru mulți scriitori și oameni de artă, unii dintre ei martori ai ororilor. Romanul lui Erich M. Remarque *Nimic nou pe frontul de vest*, dar și cel al lui Ernest Hemingway *Adio, arme*, prezintă violența, cruzimea războiului și dezastrele săvârșite de noile arme. Romanul lui Liviu Rebreanu *Pădurea spânzuraților* este o evocare a dramei românilor aflați în Armata austro-ungară, și cea mai cunoscută prezentare a războiului din literatura românească. Imaginea refugiului românesc de la Iași a fost creionată de Mihail Sadoveanu. Romanele *Întunecare* al lui Cezar Petrescu și *Ultima noapte de dragoste, întâia noapte de*

*război*, scris de Camil Petrescu, un fostul combatant rănit și prizonier în Bulgaria, sunt probabil cele mai fidele expresii ale dramelor de război.

De la începutul Marelui Război, clarul s-a alăturat intereselor statelor în care își desfășurau misiunea pastorală. În predicile acestora a apărut ideea că războiul dus de țara lor și de aliați este cel drept, de apărare împotriva agresiunii celorlalți. Acțiunile clerului, dar mai ales cuvântările rostite în biserici, au contribuit la mobilizarea soldaților, la înrolarea tinerilor și la încurajarea societății pentru susținerea luptei. Istoricul Philip Jenkins, consideră de aceea că în mare parte Primul Război Mondial a fost o cruciadă modernă, în care religia a avut un rol important: „... religia este esențială pentru înțelegerea războiului, pentru a înțelege de ce oamenii mergeau la război, ce sperau ei să se obțină prin război și de ce au continuat să rămână în război”. Jenkins susține în studiile sale că Marele Război a reaprins trăirea religioasă la nivel mondial<sup>1</sup>. Nădejdea în Dumnezeu a întărit sufletește pe cei plecați la război, dar și pe cei care au rămas la casele lor, care au început să frecventeze slujbele religioase din biserici în nădejdea că rugăciunile lor vor ajuta la salvarea de la moarte a celor dragi aflați pe front.

Pe fronturile din Franța au fost mobilizați mii de preoți și călugări francezi, dintre care câteva sute au murit. Este important să precizăm că monahii și clerul catolic francez nu au fost chemați să activeze doar în serviciu sanitar, ci chiar să lupte cu arma în prima linie. Deși călugării francezi se găseau în număr mare retrași în Spania sau Belgia din cauza secularizării societății francize prin

---

<sup>1</sup> Philip Jenkins, *The Great and Holy War: How World War I Became a Religious Crusade*, New York, 2014, pp. 4-5.

legile din 1905, în momentul în care au fost convocați pentru mobilizare au acceptat să lupte din convingere și patriotism<sup>2</sup>. Armata franceză a fost decimată în 1916 la Somme, fiind nevoită să mobilizeze tot mai mulți bărbați și să treacă la recrutarea obligatorie a tuturor lucrătorilor neesențiali. Dramele acestui război au fost făcute cunoscute publicului larg și prin corespondența purtată de preoții militari catolici. O asemenea publicație apărută în limba franceză a fost repede tradusă și tipărită în limba engleză la începutul anului 1916 și folosită ca material de propagandă în Marea Britanie și în Franța<sup>3</sup>. Alfred Baudrillart în lucrarea sa *La guerre allemande et le catholicisme*, apărută în timpul războiului, prezenta bisericilor catolice ruinate sau distruse de bombardamentele germane, care au lovit fără milă sfintele locașuri<sup>4</sup>.

Eroismul clerului francez din anii războiului a dus la o îmbunătățire a vieții religioase franceze și la reluarea relațiilor cu Vaticanul. În octombrie 1919 catolicii francezi au consacrat marea catedrală Sacré Coeur din Montmartre sacrificiilor franceze din anii 1870-1871 și 1914-1918. Franța a depus eforturi pentru a păstra un cler catolic activ după Marele Război, iar pe principiul libertății religioase a permis introducerea religiei și rugăciunilor în școli.

---

<sup>2</sup> Maggie Brennan, „A Light in the Darkness: The Interaction between Catholicism and World War I”, în *The Purdue Historian*, Vol. 6 [2013], Art. 2, p. 10.

<sup>3</sup> Martin Purdy, *Roman Catholic Army Chaplains During the First World War: Roles, Experiences and Dilemmas*. A thesis submitted in partial fulfilment for the requirements of the degree of MA (by Research) at the University of Central Lancashire, January 2012, p. 38.

<sup>4</sup> Vezi Alfred Baudrillart, *La guerre allemande et le catholicisme*, Paris 1915.

În preajma marelui conflict găsim în majoritatea statelor beligerante anumite forme de cooperare dintre Biserică și stat, de la secularismul statului francez până la teocrația din Rusia țaristă, transformată în ateism după revoluția din 1917. În Italia și Belgia, Biserica Catolică s-a bucurat de privilegiile oferite de puterea politică. Aceleași drepturi le-a avut protestantismul în Germania și Marea Britanie. Regele George al V-lea al Marii Britanii (1865-1936) era capul Bisericii Anglicane și într-o bună relație cu ierarhia bisericească. De aceea, propaganda de război a fost întreținută de clerul anglican. Clerul a folosit marile evenimente din timpul războiului în predicile lor pentru a sensibiliza credincioșii și pentru a justifica războiul. Arderea bibliotecii Universității din Louvain și scufundarea navei Lusitania au produs o vie impresie la Londra, fiind subiecte des folosite în predici pentru condamnarea militarismului german. Toate relatările despre atrocitățile săvârșite de soldații germani au fost crezute, exagerate și răspândite de propaganda de război ajutată și de preoți. La rândul său, presa religioasă a elogiat curajul și jertfa celor care fără ezitare și-au vărsat sângele pentru cauza națională. Mulți preoți englezi erau convinși de dreptatea cauzei britanice și au încurajat recrutările. Preoții anglicani echivalau lupta Angliei cu lupta pentru Hristos<sup>5</sup>. Sute de capelani englezi au fost trimiși pe frontul din Europa. Departamentul capelanilor a cuprins acum capelani de credințe diverse, inclusiv baptiști, congregaționaliști, metodiști, evrei, membrii ai Armatei Salvării și chiar

---

<sup>5</sup> Charles Bailey, „The British Protestant Theologians in the First World War: Germanophobia Unleashed”, în *Harvard Theological Review*, LXXVII: 2, (1984), pp. 195-221; Stuart Mews, „Spiritual Mobilization in the First World War”, în *Theology*, nr. 74 (1971), pp. 258-265.

hinduiști<sup>6</sup>. Peste 170 de capelani britanici au murit în timpul războiului, iar câteva sute au fost decorați pentru devotamentul lor. *Clerul în kaki* a ajuns să fie apreciat de ofițeri și de autoritățile militare pentru sprijinul oferit soldaților și pentru menținerea moralului trupelor. Capelanii au oferit un important canal de comunicare între Armată și populația civilă care a suferit mari pierderi umane<sup>7</sup>.

Pe lângă îndatoririle pastorale, capelanii au ajutat în cantine sau la refacerea trupelor prin programe de recreere. Uneori, au ajutat brancardierii sau au condus ambulanțele militare. La începutul războiului clerul militar nu avea o pregătire corespunzătoare, ajungând pe front fără să știe să folosească o mască de gaze sau o armă. Acest cler provenea în cea mai mare parte din rândul preoților de parohie. Capelanii au fost martori ai tragediilor petrecute pe front, iar experiența războiului a determinat legarea unor solide *prietenii de tranșee*, care au continuat și după război.

Majoritatea capelanilor catolici aveau origini modeste, provenind din rândul muncitorimii sărace<sup>8</sup>. Deși capelanii nu erau obligați să fie prezenți în prima linie, mulți dintre ei au fost alături de soldați în timpul bombardamentelor sau atacurilor. Uneori se afirma că numărul capelanilor era prea mic pentru ca aceștia să-și riște viața în prima linie a frontului<sup>9</sup>. Mulți dintre copiii clericilor englezi au luptat pe front, majoritatea ca ofițeri,

---

<sup>6</sup> Martin Purdy, *Roman Catholic Army Chaplains*, p. 1.

<sup>7</sup> *The Clergy in Khaki: New Perspectives on British Army Chaplaincy in the First World War*, Edited by Michael Snape, University of Birmingham, Edward Madigan, Commonwealth War Graves Commission, Ashgate Publishing Limited, 2013, pp. 2-3.

<sup>8</sup> Martin Purdy, *Roman Catholic Army Chaplains*, p. 28.

<sup>9</sup> Martin Purdy, *Roman Catholic Army Chaplains*, p. 46.

iar unii nu s-au mai întors acasă<sup>10</sup>. Pentru devotamentul lor, patru capelani englezi au primit Crucea Victoria, cea mai prețioasă decorație pentru serviciu militar. Trei dintre acești capelani au fost preoți anglicani.

Biserica Anglicană și diferite asociații creștine au distribuit milioane de Biblii, de cărți de rugăciuni, de cărți cu cântece religioase și broșuri. O astfel de literatură a fost oferită și prizonierilor germani. Populația engleză a contribuit la ajutorarea refugiaților belgieni sosiți în Anglia și a evreilor fugiți din Rusia. Belgienii au frecventat bisericile din parohiile catolice engleze și au încercat să se integreze în societatea britanică. Pe plan intern, clerul a ajutat familiile celor plecați pe front, au înființat cantine pentru tineri și pentru cei care lucrau în fabricile de muniții și s-a preocupat de îngrijirea orfanilor. Războiul a accentuat însă și problemele cu care se confrunta societatea britanică și Biserica Anglicană. Greutățile prin care treceau familiile britanice, introducerea muncii duminică și sărăcia au dus la o răcire a atașamentului față de Biserică. După război Biserica Anglicană a demarat o intensă activitate de recâștigare a tineretului în mare parte pierdut în anii războiului.

În Australia, Canada și Irlanda populația protestantă privea cu reticență participarea la război<sup>11</sup>. Irlandezii își aveau propriile nemulțumiri și revendicări politice față de Londra. Totuși, în luptele din Primul Război Mondial, alături de Armata britanică, au participat și soldații

---

<sup>10</sup> Kevin Christopher Fielden, *The Church of England in the First World War*, Department of History - East Tennessee State University, 2005, pp. 2-68.

<sup>11</sup> Michael Snape, *The Great War*, în McLeod, Hugh (ed.), *World Christianities, c. 1914-c. 2000*, Cambridge 2006, pp. 133-134.



australieni, care și-au dovedit curajul în timpul luptelor de la Galipoli. Aceștia au fost însoțiți de peste 400 de capelani în cadrul Corpului expediționar australian. Vârsta medie a capelanilor a fost între 30-40 de ani, cu toate că au fost capelani catolici cu vârste mai înaintate. Majoritatea capelanilor au fost de origine britanică<sup>12</sup>. Ei aveau datoria de a săvârși slujbele de înmormântare și serviciile religioase, dar de multe ori au fost cei care pe front au înregistrat detaliile legate de moartea soldaților și de locul lor de înmormântare. S-au îngrijit de recuperarea efectelor personale a celor uciși și au scris familiilor acestora, oferindu-le detalii despre curajul, despre jertfa lor eroică și despre cimitirul în care se găseau. Chiar din 1914 un contingent canadian a fost trimis în Franța însoțit de confesori militari. Capelanii s-au ocupat și de organizarea activităților pentru susținerea moralului soldaților (concerte, jocuri, biblioteci, au ținut conferințe sau au ajutat asistența medicală). Au rostit cuvântări pe teme patriotice și istorice sau au organizat excursii pentru soldați.

Catolicii din SUA de origine germană și irlandeză au fost considerabil mai reticenți în privința susținerii cauzei Aliaților. Populația protestantă vorbitoare de limba engleză, precum metodiștii, prezbiterienii și episcopalienii, a fost mult mai favorabilă intrării în război a SUA<sup>13</sup>. Statele Unite a intrat în război cu întârziere, soldații americani nefiind supuși unor sacrificii umane masive și nici unei lupte pe o perioadă îndelungată și departe de țară. SUA a

---

<sup>12</sup> Vezi Michael Gladwin, *Captains of the soul: a history of Australian Army chaplains*, Big Sky Publishing, Newport, New South Wales, 2013.

<sup>13</sup> Vezi Neil Edward Allison, *Baptist Military Chaplaincy during the Great War, 1914–1918*, MPhil thesis, University of Wales, Spurgeon's College, London, 2006.

intrat în 1917 într-o coaliție de succes, care urma să obțină victoria.

În rândul trupele Puterilor Centrale s-au găsit capelani catolici, protestanți, greco-ortodocși, evrei și musulmani. Relațiile dintre statele Puterilor Centrale și cler au fost foarte strânse. O legătură politică specială găsim între Austro-Ungaria și Biserica Romano-Catolică. La rândul său, împăratul Wilhelm al II-lea (1859-1941) era socotit capul Bisericii Luterane din Germania. Propaganda militaristă germană a fost întreținută și de predicile pastorilor. Pentru statul german Marele Război era socotit o etapă în evoluția spiritului german. Predicile au avut un puternic caracter naționalist transmis prin buletine religioase, prin reviste, broșuri și cărți. Toată literatura de propagandă, deci și cea religioasă, se găsea sub un control strict al cenzurii oficiale de stat. Este interesant faptul că în Austro-Ungaria, care avea bune legături cu Vaticanul, autoritățile militare au încercat să suprimă rugăciunile pentru pace ale papei Benedict al XV-lea, mai ales atunci când acesta a cerut încetarea războiului<sup>14</sup>. Propaganda pacifistă dusă de Vatican cu sloganul „pace fără victorie” a fost criticată aspru de cei care înduraseră pe front aspre privațiuni și de statele care plătiseră până atunci cu mari sacrificii de vieți omenești.

Între capelanii militari din rândul trupelor Puterilor Centrale au fost remarcați și rabinii militari Aaron Tănzer (1831-1937) și Leo Baek (1873-1956). Serviciile religioase iudaice au fost sporadice în Armata germană din cauza distanțelor mari dintre fronturile unde se găseau soldații

---

<sup>14</sup> Patrick J. Houlihan, *Catholicism and the Great War: Religion and Everyday Life in Germany and Austria-Hungary, 1914-1922*, Cambridge, 2015, p. 202.

evrei. Bosniacii musulmani care au luptat pe frontul alpin italian au avut imami pe câmpul de luptă.

Propaganda germană s-a legat și de anul 1917, când s-au împlinit 400 de ani de la declanșarea Reformei lui Martin Luther, un simbol al spiritului german. Propaganda franceză îl prezenta însă pe marele reformator ca exponent al destrămării creștinismului. La rândul lor, germanii îi arătau pe francezi ca propagatori ai ateismului prin iluminism, o consecință a prezentului război.

În dorința de a-și arăta loialitatea, marii oameni de cultură și de știință germani au semnat manifestul de adeziune la politica Kaiserului, din 4 octombrie 1914. Între aceștia s-a aflat și Adolf von Harnack (1851-1930), un lider al teologiei protestante. Acest gest politic l-a marcat pe Karl Barth, uimit de obediența intelectualilor germani care au aprobat militarismului împăratul Wilhelm al II-lea și spiritul războinic al generalilor săi. El a observat pericolul identificării înțelepciunii umane cu adevărul lui Dumnezeu. Cu toate acestea, diferite publicații propagandistice au lăudat naționalismul promovat de împăratul Germaniei<sup>15</sup>. Publicațiile religioase hiperbolizau imaginea marilor generali. Astfel, revista greco-catolică *Cultura Creștină*, a prezentat laudativ imaginea unuia dintre generalii germani, căruia i-a atribuit și virtuțile vieții creștine: „Hindenburg, e numele celui mai celebru între celebrii conducători ai armatelor cari iau parte în înfiorătorul războiu, la care asistăm. De 6 luni și-a condus oastea numai din învingere în învingere. E un beliduce genial și un bărbat de un foarte rar

---

<sup>15</sup>*Histoire du christianisme des origines a nos jours*, tome XII: *Guerres mondiales et totalitarism (1914-1958)*, sous la direction de Jean-Marie Mayeur, Charles Pietri, André Vauchez, Marc Venard, Edit. Desclée-Fayard, 1990, p. 567.

caracter: modest, prudent și evlavios. Toate succesele splendide le privește ca daruri dumnezeiești, pentru cari nu se sfiște a aduce și publice mulțămîta, ce o datorește lui Dumnezeu. Omul acesta mare și pe câmpul de luptă se cuminecă zilnic, în ce-și vede norocul și din ce își culege puteri și în anii înaintați ai bătrîneții. Ferice de el, că ține înaintea ochilor îndemnurile sf. Pavel, care zice: „Frații mei, îmbrăca-ți-va întru Domnul și întru puterea tăriei lui. Îmbrăcați-vă întru toate armele lui Dumnezeu, ca să puteți sta împotriva meșteșugirilor diavolului” (Efes. 6, 10-11). El și în mijlocul învălmășei mari și a lucrului grozav, are timp pentru primirea Preasfintei Euharistii, și câți dintre creștini nu au niciodată vreme pentru aceasta hrană cerească<sup>16</sup>.

Michael von Faulhaber (1869-1952), episcopul de Speyer și, din 1921, cardinalul de München, a fost șeful capelanilor catolici bavarezi în timpul războiului și unul dintre susținătorii războiului dus de Puterile Centrale. Entuziasmul războiului a fost prezent și în rândul sașilor din Transilvania. Loiali Vienei, aceștia erau încrezători în invincibilitatea Germaniei, „țara de origine”, sacrificiile lor din anii războiului fiind redade de episcopul Friedrich Teutsch<sup>17</sup>.

Capelanilor din Armata austro-ungară trebuiau să poarte un veșmânt specific, cei creștini să aibă o cruce și valiza pentru vasele liturgice, o carte de rugăciuni și Biblia. Limba germană a fost limba de comandă pe tot cuprinsul Austro-Ungariei. Clericii care au servit în Armata maghiară

---

<sup>16</sup>*Cultura Creștină*, nr. 3/1915, p. 93.

<sup>17</sup> Mircea-Gheorghe Abrudan, „Primul Război Mondial în memorialistica sașilor din Transilvania”, în *Astra Salvensis*, Anul III, nr. 5, 2015, p. 91-92.